

Sygn. akt V CSK 265/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 5 czerwca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Wojciech Katner (przewodniczący)

SSN Marian Kocon (sprawozdawca)

SSN Krzysztof Strzelczyk

Protokolant Izabella Janke

w sprawie z powództwa S. C.

przeciwko S. Sp. z o.o. w M.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 5 czerwca 2019 r.,

skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)

z dnia 7 listopada 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok w części oddalającej apelację
pozwanej w pozostałym zakresie (pkt 2) oraz orzekającej o
kosztach postępowania (pkt 1,3), i w tym zakresie przekazuje
sprawę Sądowi Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania
oraz orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w O. wyrokiem z dnia 4 maja 2017 r. zasądził od pozwanej S. spółki z o.o. na rzecz powódki S. C. kwotę 484166 zł z odsetkami tytułem bezpodstawnego wzbogacenia, a Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 7 listopada 2017 r. obniżył tę kwotę do wysokości 392 000 zł.

Sąd ustalił, że w dniu 25 stycznia 2011 r. Skarb Państwa – Agencja Nieruchomości Rolnych sprzedała pozwanej nieruchomość gruntową o powierzchni 40 ha. W umowie tej zastrzeżono prawo odkupu, m.in. gdyby nastąpiło zbycie nieruchomości lub jej części przez pozwaną na rzecz innej osoby niż rolnik indywidualny w rozumieniu przepisów o kształtowaniu ustroju rolnego, za kwotę 768000 zł.

W dniu 25 listopada 2011 r. strony zawarły warunkową umowę sprzedaży nabytej przez pozwaną nieruchomości. W § 1 tej umowy zaznaczono, że w dziale trzecim księgi wieczystej wpisane jest prawo odkupu w okresie pięciu lat liczonych od dnia 25 stycznia 2011 r., na rzecz Skarbu Państwa – Agencji. Zgodnie z § 12 ust. 2 tej umowy prawo odkupu mogło być wykonane w wypadku zbycia nieruchomości na rzecz innej osoby niż rolnik indywidualny. Powódka złożyła oświadczenie, że zna skutki prawne nabycia nieruchomości obciążonej tym prawem. Pozwana sprzedała nabytą nieruchomość za 1160000 zł pod warunkiem, że Agencja nie skorzysta z przysługującego jej praw pierwokupu.

W dniu 28 grudnia 2011 r. Agencja złożyła pozwanej oświadczenie o wykonaniu prawa odkupu.

W dniu 18 stycznia 2012 r. strony zawarły umowę przeniesienia własności. Powódka oświadczyła, że jest rolnikiem, jak i że posiada kwalifikacje rolnicze (§ 7 umowy). W tej dacie w księdze wieczystej widniało roszczenie powódki o przeniesienie prawa własności, jak i roszczenie Agencji o przeniesienie prawa własności zgodnie z § 3 oświadczenia o prawie dokonania odkupu z dnia 28 grudnia 2011 r. Oba roszczenia zostały wpisane w księdze wieczystej w dniu 17 01 2012 r., pierwsze o godz. 9⁵¹, a drugie o 11²⁷. Powódka uiściła na rzecz pozwanej całość umówionej ceny, tj. 1160000 zł.

W chwili zawarcia umowy zobowiązującej, jak i rzeczowej powódka nie posiadała dokumentu potwierdzającego jej status rolnika ani nie miała wykształcenia rolniczego.

W dniu 10 października 2012 r. Agencja złożyła oświadczenie o wykonaniu prawa odkupu wobec powódki wzywając ją do zwrotnego przeniesienia własności nieruchomości, którą nabyła od skarżącej. Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 16 października 2013 r. nakazał powódce, w wykonaniu prawa odkupu, złożenie oświadczenia o przeniesieniu na rzecz Agencji za cenę 768000 zł, prawa własności nabytej od pozwanej nieruchomości. W dniu 28 sierpnia 2014 r. Agencja wypłaciła tę kwotę powódce tytułem przeniesienia własności tej nieruchomości.

Na gruncie tych ustaleń Sąd Apelacyjny podzielił co do zasady pogląd Sądu Okręgowego, że żądanie pozwu zasługuje na uwzględnienie na podstawie art. 410 § 2 k.c., gdyż zamierzony cel kupna nie został osiągnięty.

Skarga kasacyjna pozwanej od wyroku Sądu Apelacyjnego w zakresie oddalającym apelację - oparta na obu podstawach z art. 398³ k.p.c. - zawiera zarzut naruszenia art. 410 § 2 k.c., art. 5 w zw. z art. 410 § 2 k.c., art. 247 k.p.c., i zmierza do uchylenia tego wyroku w zaskarżonej części i oddalenia powództwa, bądź przekazania sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Istota zarzutów skargi kasacyjnej pozwanej sprowadza się do twierdzenia, że Sąd Apelacyjny z naruszeniem art. 410 § 2 k.c. przyjął istnienie po stronie skarżącej bezpodstawnego wzbogacenia powstałego wskutek tego, że zamierzony „cel świadczenia nie został osiągnięty”.

Podług art. 410 § 2 k.c., świadczenie jest nienależne m.in. wtedy, kiedy zamierzony cel świadczenia nie został osiągnięty. Kondycja ta w postaci nieosiągnięcia celu świadczenia (*condictio ob rem lub ob causa datorum lub condictio causa data non secuta*) zachodzi wtedy, gdy podstawa prawna świadczenia nie istnieje w chwili świadczenia i nie zaistnieje po jego spełnieniu, mimo oczekiwania, że wystąpi w sytuacji, w której celem świadczenia było uzyskanie ekwiwalentnego świadczenia od drugiej strony, nie będącej zobowiązaną do świadczenia i cel ten nie został osiągnięty. Cel świadczenia musi być objęty

porozumieniem stron co do podstawy świadczenia; odbiorca świadczenia powinien znać cel świadczącego i przez przyjęcie świadczenia uzewnętrznic jego aprobatę. Cel świadczenia jest tożsamy z przyszłą podstawą prawną, która nie dochodzi do skutku. U podstaw tej konstrukcji leży zatem błąd *solvensa* w przewidywaniu przyszłego zachowania *accipiens*a.

Tradycyjnie roszczenie o zwrot świadczenia z powodu nieosiągnięcia zamierzonego celu świadczenia łączy się przede wszystkim z przypadkami przedświadczenia, czyli wówczas, gdy świadczenie zostało spełnione na poczet przyszłej umowy (czynności prawnej), do której zawarcia jednak nie doszło. Dotyczy to np. spełnienia świadczenia stanowiącego przedmiot umowy przyrzeczonej w umowie przedwstępnej przed zawarciem umowy przyrzeczonej (zob. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 8 marca 2007 r., III CZP 3/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 15 i cytowane w nim orzeczenia), a także przypadków świadczenia w celu skłonienia odbiorcy do określonego zachowania się, np. świadczenia zmierzającego do utrzymania pożycia stron w nieformalnym związku (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 stycznia 2006 r., II CK 342/05, OSNC 2006, nr 10, poz. 170). Podkreśla się przy tym, że cel świadczenia, którego nieosiągnięcie warunkuje rozpatrywane roszczenie, nie może być utożsamiany z dążeniem do wykonania zobowiązania. Jeżeli bowiem nie zostanie osiągnięty cel świadczenia polegający na wykonaniu zobowiązania, mogą powstawać innego rodzaju roszczenia o zwrot nienależnego świadczenia (*condictio indebiti* lub *condictio sine causa* albo *condictio causa finita*). Pozostaje to w zgodzie z zasadą, że zakresy zastosowania poszczególnych roszczeń o zwrot nienależnego świadczenia nie mogą się pokrywać ani krzyżować.

Odnosić należy także tendencję do szerszego, wykraczającego poza przypadki nieotrzymania przewidywanego ekwiwalentu, ujmowania zakresu roszczenia o zwrot świadczenia z powodu nie osiągnięcia jego zamierzonego celu. Według zwolenników tej tendencji, omawiane roszczenie należy dopuścić wszędzie tam, gdzie świadczenie zostało spełnione w celu osiągnięcia określonego skutku prawnego lub gospodarczego, a skutek ten wbrew oczekiwaniom świadczącego nie nastąpił (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 13 października 2011 r., V CSK 483/10, nie publ.).

Z ustaleń faktycznych w sprawie wynika, że skarżąca dokonała w dniu 18 stycznia 2012 r. przysporzenia na rzecz powódki, przenosząc własność bliżej określonej nieruchomości gruntowej o powierzchni 40 ha za umówioną cenę. Powódka stała się właścicielem tej nieruchomości. Zatem osiągnięty został zamierzony cel świadczenia powódki, jakim było nabycie własności. Stąd, na gruncie wiążących Sąd Najwyższy ustaleń faktycznych, rację ma skarżąca, że przyjęcie przez Sąd Apelacyjny przewidzianej w art. 410 § 2 k.c. kondykcji w postaci nieosiągnięcia celu świadczenia nastąpiło z naruszeniem tego przepisu. Irrelevantna z punktu widzenia tej kondykcji jest okoliczność, że w późniejszym okresie Agencja skorzystała z prawa odkupu.

Skoro Sąd Apelacyjny rozstrzygając w sprawie wyszedł z odmiennych założeń, to wyrok tego Sądu w zaskarżonym zakresie nie mógł się ostać.

Z tych przyczyn orzeczono, jak w wyroku.

aj